

Nr 67.

Av herr Lithander, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående ett omedelbart utnämmande av ersättningssakkunnige för överprövning av ärenden rörande genom den nya rusdryckslagstiftningens genomförande betingad ersättning.

Under de långvariga förarbetena till 1917 års rusdrycksförsäljningsförordning mognade kraven på statslig ersättning åt de därav berörda därhän, att i samband med förordningens antagande riksdagen hos Kungl. Maj:t anhöll om utredning om och förslag till sådan ersättning, varvid riksdagen i främsta rummet torde hava avsett, att de jämlikt förordningen av den 18 juli 1913 fonderade medlen borde förekomma till anlitande. Förordningens 2 § har nämligen följande lydelse:

»Fonden, som benämnes statsverkets fond av rusdrycksmedel, är avsedd att i främsta rummet användas för reglering av sådana ekonomiska förhållanden, som äro en följd av mera ingripande åtgärder till rusdryckshanteringens begränsande eller avveckling.

Då särskilda omständigheter därtill föranleda, må fondens medel även kunna användas för andra sociala ändamål.» Vid fjolårets riksdag efterlystes denna utredning i bägge kamrarna och avgav slutligen statsrådet och chefen för finansdepartementet i sitt svar den 11 juni 1919 å den av undertecknad framställda interpellationen det beskedet, att Kungl. Maj:t för innevarande riksdag skulle framlägga förslag till såväl ersättnings- som partihandelsfrågornas lösning. Ur herr statsrådets yttrande vill jag tillåta mig särskilt framhålla följande meningar:

»Det framgår av vad jag nämnt, att garantier föreligga för att de allmänna intressena skola bli vederbörligen tillvaratagna uti Vin- och spritcentralens verksamhet. Riktigast torde det oaktat vara, att riksdagen be-

redes tillfälle att pröva, huruvida statsverkets kontrollerande ställning till detta bolag bör, på annat sätt än nu sker, komma till uttryck. Därvid bör riksdagen givetvis ock få tillfälle att fatta beslut angående de frågor, som beröra partihandels organisation. Såvitt på mina åtgöranden kan bero, skola förberedelser träffas för att hela frågan må kunna föreläggas nästa års riksdag.

Intill dess riksdagen tagit ställning till frågan om partihandels framtida organisation, bör det enligt min mening icke ifrågakomma, att det nuvarande faktiska läget förändras genom att nya partihandelsrättigheter meddelas. Jag kan följaktligen icke tillstyrka bifall hos Kungl. Maj:t till sådana ansökningar.

Till nästa års riksdag bör ock enligt min mening framläggas förslag i ersättningsfrågan. Ärendet befinner sig icke nu i det skick, att jag kan närmare angiva innebörden i dessa förslag. Jag anser mig emellertid böra tillkännagiva min ståndpunkt i två avseenden. Jag betraktar den utredning, vilken verkstälts genom ersättningssakkunnige såsom tillräcklig grundval för proposition i ämnet. Någon ny utredning finner jag mig icke ha anledning att ifrågasätta. Jag måste vidare betrakta det som uteslutet, att nya ersättningar av statsmedel skulle ifrågakomma för personer eller firmor, som blivit genom Vin- och spritcentralen utlösta. På detta område betraktar jag ersättningsfrågan såsom avgjord.»

Det hade med anledning av detta yttrande varit att vänta, att för årets riksdag skulle hava framlagts förslag om övertagande av de till statsverket hembjudna stamaktierna i de bolag, som tillvällat sig monopolrätten till såväl detalj- som partihandeln med vin och spirituosa, eller eljes att proposition skulle ha framställts om förststatligande av hela alkoholhanteringen. I årets trontal saknas emellertid varje antydning om sådana förslag. Det är fara värt, att de monopoliserande företagen sålunda skola utsträcka sin maktfullkomlighet jämväl till handeln med maldrycker, innan riksdagen får tillfälle att på grundlagsenligt sätt uttala sin mening om det befogade i denna ur såväl näringsfrihets- som beskattningssynpunkt djupt betydelsefulla monopoliseringssträvan. Huruvida denna regeringens tveksamhet är beroende på att riksdagens justitieombudsman ännu icke slutfört den prövning av veerbörande myndigheters förhållande till det redan bestående faktiska monopolets tillkomst, som till honom hänskjutits, må lämnas därhän. För egen del vill jag dock ej i detta sammanhang underlåta att uttala min oro över att chefen för finansdepartementet icke sett sig manad att framlägga de förslag till partihandels ordnande som

ställt i utsikt. Att jag här anser mig böra göra ett uttalande i detta ämne, beror icke minst därpå, att denna frågas lösning är av väsentlig betydelse för ersättnings tilldelande åt vissa därtill berättigade kategorier.

Utgångspunkten för ett opartiskt bedömande av ersättningsfrågan synes mig f. ö. vara det betänkande, som i ämnet avgivits av Kungl. Kommerskollegium och Kungl. Socialstyrelsen, och jag anför härur följande tänkvärda sats: »Ämbetsverken vilja uttryckligen angiva, att frågan om ersättning från statens sida för intrång i näringsverksamhet måste bedömas ur helt olikartade synpunkter än frågan om rimligheten i de villkor, under vilka ett ekonomiskt starkt företag söker slå under sig konkurrerande företag.« Med denna träffande sats har framför allt brännmärkts den måttstock, efter vilken 1917 års ersättningssakkunnige författat det, som ett lättvindigt hastverk karaktäriserande yttrande, varigenom de givit A.-B. Stockholmssystemet och dess dotterbolag absolution för det hänsynslösa sätt, på vilket de slutligen tilltvingat sig alla med dem förut med rättslig likställdhet konkurrerande företag. Ämbetsverken uttala vidare i detta sammanhang, att frågan om ersättning för den indragna minuthandeln bör självfallet jämväl upptagas till prövning.

Med detta sista yttrande vilja ämbetsverken framhäva, att den goodwill, som av de monopoliserande företagen gäldats mindre som en vederbörlig gottgörelse åt de utträngda näringsidkarne än som betalning för de privilegier, de i samförstånd med vissa myndigheter velat tillvälla sig under förutsättning att därigenom statsverket tilldels befriades från mot det samma riktade ersättningkrav, ingalunda kunde betraktas som mer än skäligen betalning för den partihandelsrättighet, varpå ifrågavarande näringsidkare eljes ägde välgrundade anspråk. Det ankommer följaktligen på statsverket att gälda den ersättning för nedlagd minuthandelsrörelse, som efter prövning kan befinnas skäligen. Detta yrkande har ytterligare belysts i utförliga skrivelser, som riktats till Konungen av näringsidkarnes föreningar, och dessutom har ett större antal av ifrågavarande handelsmän genom skriftliga vittnesmål inför finansministern intygat, att nedläggandet av deras rörelse endast varit föranlett av det tvång, som lagstiftningens partiska handhavande och tillämpning inneburit, vadan resp. firmors inlösen ingalunda ägt den frivillighetens prägel, varom påstående gjorts i syfte att betaga de mot statsverket riktade anspråken deras behörighet.

Ämbetsverken, som jämväl med oväld tagit i övervägande de krav, som agenter, handelsresande, specerihandlande och övrig av alkoholhanteringen beroende handelskår och personal framställts, funno att rättelse i

mot dem begången ekonomisk och social orättvisa lämpligast kunde ske genom att anförtro en överprövning av vidtagna dispositioner åt ersättnings-sakkunnige i likhet med vad som vid tobaksmonopolets genomförande ägt rum. Rörande dessa sakkunnige yttra sig ämbetsverken i följande ordalag: »I Centralkommissionen borde de berörda intressena bliva i möjligaste mån allsidigt företrädda med uppdrag att pröva alla i samband med den nya rusdryckslagstiftningen framkommande ersättningsanspråk, jämväl sådana som till äventyrs kunna framställas från till exempel vin- och spirituosa-handlande, vilkas rörelse redan blivit övertagen av aktiebolaget Vin- och spritcentralen, samt från hos dylika anställd personal, även i det fall att ersättning redan utgått.»

För ett omedelbart utnämmande av dessa ersättningssakkunnige anser jag ämbetsverkens motivering vara fullt beviskraftig. Med hänsyn till den avvisande hållning, som herr finansministern intagit till detta förslag, vill jag dock tillåta mig anföra några kompletterande argument.

Vad då först angår näringsidkarne, vill jag utöver vad jag redan anfört understryka, att t. o. m. i herr finansministerns yttrande den meningen torde kunna inläggas, att ersättning av statsmedel bör ifrågakomma för de firmor, som icke inlösts av A.-B. Vin- och Spritcentralen men väl innan dess tillkomst övertagits av A.-B. Stockholmssystemet. Det är givet att dessa firmor äro berättigade att efter framställning bekomma den ersättning, som bevisligen motsvarar med dem jämställda av Centralen inlösta firmors. Då hittills endast 3 av dessa firmor erhållit vederbörlig fyllnadsersättning, återstå sålunda 12 av denna kategori..

En grundsats, varå under förhandlingarna inför de sakkunnige lades synnerlig vikt och varförutan ett staten värdigt inlösningsförfarande givetvis ej kan tänkas, är att ersättning bör utgå efter likartade principer i alla berättigade fall. Förrän de ersättningssakkunnige och de monopoliserande företagen som sig bort framlagt inför offentligheten sina protokoll och statistiska uppgifter, undandrar sig tyvärr frågan om denna elementära grundsats tillämpning ett allmänare bedömande. Enligt mig tillhandakomna fullt trovärdiga uppgifter består emellertid en högst anmärkningsvärd marginal mellan de summor, som tilldelats exempelvis firmor, som redan 1917 inträtt i förhandlingar, och dem som utbetalats åt firmor, som först i samband med den nya lagens ikraftträdande sett sig nödsakade att låta sig inlösas. Från några firmor har det betonats, att de med otålighet avvakta bemälda ersättningssakkunniges utnämmande för att vinna rättelse i det obilliga tillvägagångssätt, som gentemot dem tillämpats. Och

jag har mig bekant, att detta yrkande ingalunda är begränsat till dessa enstaka fall.

Vad angår de specerihandlare, som bedrivit handel med viner, ha dessa inför de 1917 års sakkunnige styrkt, att vinsten därå representerat 10—25 proc. av deras årliga netto och att förhandenvarande marknadsläge icke tillåter dem att inom annan bransch finna kompensation för den förtjänst, som sålunda berövats dem. Enbart för Hallands län har med hänsyn till åren 1909—1913 denna förlorade årsvinst beräknats till kr. 55.000. 1917 års sakkunnige hava vägrat att ens till prövning upptaga ersättningsyrkandena från denna talrika handelskår, vilkens krav likväl utförligt belysts och understrukits av kommitterade för Sveriges Köpmannaförbund och av ett flertal Handelskamrar. I anslutning till ett av revisionssekreterare Th. Borell reservationsvis avgivet yttrande ha emellertid nämnde ämbetsverk yrkat på ersättnings gäldande till jämväl denna handelskår, och ansluter jag mig till deras förslag, att omsorgen härom må anförtros åt de förordade ersättningssakkunnige.

Vad angår agenturfirmorna, gäller om dessas inlösen samma anmärkningar som framställts beträffande vin- och sprithandelns utöfvare, varför en överprövning av företagna tvångsinlösningar jämväl härvidlag vore påkallad. Om tillfälle därtill bjödes, skulle sådan säkerligen med tacksamhet anlitas.

För agenter och handelsresande ävensom kontors- och arbetspersonal, som genom den nya lagstiftningen sett sig berövade förutvarande utkomst-möjligheter, har det gällt att efter anmälan hos de monopoliserande företagen söka ernå någon motsvarande inkomstkälla. I ganska stor utsträckning har denna personal vunnit ny anställning, men tyvärr i alltför många fall på villkor, som betytt en väsentligt lägre levnadsstandard och framtida utsikt. Då dessa ärenden alltför ofta avgöras blott efter en enskild, icke juridiskt skolad tjänstemans godtycke, vill det dock synas, som om billigheten påkallade tillskapandet av en instans, till vilken berättigade klagomål över sålunda vederfaren behandling kunde väddas. Och som sådan myndighet borde bemälda ersättningssakkunnige jämväl med fördel kunna tjäna.

På grund av det betryckta läge, vari ett flertal av de ersättningsberättigade befinna sig till följd av det mer än årslånga dröjsmålet med deras kravs beaktande, finner jag det önskvärt, att de förordade ersättningssakkunnige måtte erhålla befogenhet att direkt företaga de utbe-

talningar ur den för ändamålet avsatta ovannämnda fonden och dess avkastning, vartill de finna grundad anledning föreligga.

Med hänsyn till ovanstående får jag hemställa,

att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om omedelbart utnämmande av »1920 års ersättningssakkunnige» med den av Kungl. Kommerskollegium och Kungl. Socialstyrelsen förordade uppgiften att till överprövning upptaga till desamma vädjade ärenden med avseende å genom den nya rusdryckslagstiftningens genomförande betingad ersättning,

och att dessa »1920 års ersättningssakkunnige» måtte erhålla befogenhet att ur den för ändamålet avsatta statsverkets fond av rusdrycksmedel utbetala de ersättningsbelopp, som de efter prövning finna av statsverket böra gäldas, ävensom uppdrag att till nästkommande års riksdag inkomma med berättelse över sin verksamhet.

Stockholm den 20 januari 1920.

Edvard Lithander.